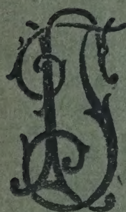
ПРО ПЛЕКАННЯ І ЛІЧЕННЯ ДОМАШНІХ ЗВІРЯТ

ПРАКТИЧНИЙ ПОРАДНИК.

ЛЬВІВ 1930

В-ВО „РУСАЛКА“

Що треба знати, купуючи коні.

Купувати коні, особливо у ліверантів, треба з великою обережністю, бо ніде так не можна помилитися, як на купівлі коней. Мета всякого ліveранта затуманити голову покупцеві і сховати той брак, який є в коня. Для того часто — густо вони підроблюють зубні коронки, щоби сховати справжній вік коня, виривають їм молочні зуби і пускаються на инші хитрощі. Отже, щоби купити доброго коня і не стати жертвою ошуканства кінських спекулянтів, треба знати, на що звертається увага підчас купівлі коней.

Губи. Оглядаючи губи в коней, звертають увагу на те, чи не висить долішня губа, як це буває в старих коней. У молодих коней губи обвисають лише тоді, коли вона слаба на параліж: така коняка набирає корм з великими труднощами, через що буває завжди голодна, худа і слаба. Потім треба обдивитися уважно куточки губ. У норовистих коней бувають там задри, а иноді й надірвана шкіра. Ліверанти, продаючи коня, силкуються запевнити, що ці задри в коня від того, що він випадково поранив себе. Не вірте цьому. Не зайвим буде також подивитися на свищі в яснах і по куточках рота, які свідчать про слабування зубів.

Язик. Завжди треба уважно оглядати весь ріт, язик і зуби, бо тут ліверанти найбільше шахрують. У багатьох коней на язиці бувають ранки від довгого споживання полови і поганого догляду за ними. Трапляються навіть коні з відірваними язиками; це свідчить про те, що кінь непокірний і його загнуздували мотузяними поводами. Щоби сховати цей брак, ліверанти так налякують коней або мастять їм рота чимсь так пекучим, що годі буває примусити коня роззявити рота. Деякі ліверанти, коли покупець хоче оглянути рота, так зручно хапають коня за язик, що покупець нічого там не побачить; до того-ж ліверант звертає під цей час увагу покупця на зуби, або на щось инше, щоби не дати можливости запримітити хорого язика. Треба подивитися також, чи нема ранок у коняки в роті від гострих кутніх зубів. Цей брак ліверанти справляють надпилюванням зубів.

Зуби. Ніде так не ошукують ліверанти покупців, як на зубах. Тут молоду коняку вони роблять старою, а стару молодою, аби позбутися коня і взяти за нього більше. Щоб уміти вибирати коня потрібного віку, треба знати, як вгадуєть-

вгадується вік коня по зубах. Вік коня пізнається по стиранню й по формі зубів.

У коней, як і в инших тварин, бувають молочні зуби, які в свій час випадають і замінюються сталими, постійними зубами. Молочні зуби своєю формою й кольором ріжняться від постійних зубів: молочні зуби мають форму лопатки, а сталі зуби форму долота і темнійші від молочних. Вік коня до 5 літ пізнається головним чином по зміні і стиранню передніх зубів, які звуться сікачами.

Дорослий кінь має 40 зубів: 6 горішніх і 6 долішніх сікачів, 2 горішніх і 2 долішніх кли (у кобил їх нема), 12 (иноді 14) горішніх і 12 (дуже рідко 14) спідніх кутніх зубів або череняків. Зуби як у горішньому, так і в долішньому щелепах (по галицьки: щоках) сидять так: 6 + 1 + 6 + 1 + 6. Всі ці зуби зявляються на місце молочних зубів, крім іклів (клів), які у лошат не прорізуються.

Сікачі у коней звуться так: 2 передніх — зачепами, 2 суміжних з іклами — окрайцями, 2 сікачі, що находяться між зачепами й окрайцями — середниками. Таким чином сікачі (як горішні, так і долішні) уявляють таку низку: окраєць + середник + зачеп + зачеп + середник + окраєць.

Кутні зуби або череняки діляться на 1) ближчі, змінні череняки, які міняються, і на 2) суто кутні, задні постійні череняки, які не міняються. Змінні череняки рахуються ззаду наперед: 1-й, 2-й, 3-й, (иноді 4-й*). Постійні череняки рахуються навпаки—спереду взад (1,2,3). Таким чином череняки, як горішні, так і спідні, уявляють таку низку: (4-й ближчий) + 3-й ближчий + 2-й ближчий + 1-й ближчий + 1-й задній + 2-й задній + 3-й задній.

Після 5 літ вік коней пізнається по стиранню коронок.

Лошата родяться без зубів; через два тижні в них виростають зачепи, через 4 тижні — середники, а окрайці прорізуються на 9 місяці.

1-й рік — Наприкінці першого року у лошати вже є всі молочні сікачі; зачепи стерті; у середників починає стиратися передня стінка; окрайці вирівнюються.

$1^1/_2$ року. — На зачепах коронки нема; у середникиків коронка глибока; краєчки окрайців затуплюються.

2 роки. — На зачепах і середниках коронки зникли, а залишаються лише на окрайцях.

$2^1/_2$ року. Зявляються постійні зачепи спідні, а потім і вгорі. Прорізуються 2-гі задні череняки.

---

*) У багатьох коней вже за молодого віку вгорі перед кутніми зубами часто буває стіжкоподібний зуб, який не змінюється і зветься „вовчим". Маленький вовчий зуб иноді буває й на долішньому щелепі (щоці). Вовчий зуб прорізується на 3—6 місяці в лошати і не випадає.

3 роки. — Сталі зачепи вирівнюються і починають стиратися. Замінюється молочний передній череняк на сталий (між $2^1/_2$ — 3 роками.)

$3^1/_2$ року. — Міняються молочні середники на сталі. В зачепах починає стиратися передня стінка. Зміняєтьия 2-й ближчий череняк на стало (від $2^1/_2$ — $3^1/_2$ літ).

4 роки. Середники вирівнюються і починають стиратися. Прорізуютсься (від $3^1/_2$ — 4 літ) треті задні череняки. Змінюються настало останні передні череняки.

$4^1/_2$ року. — Зміняються молочні окрайці на сталі; у жеребців в горішньому щелепі прорізуються кли до (5 літ).

5 років. — Вирівнюються окрайці і стирається їхня задня стінка.

Значить, коні в 5 літ мають всі сталі (постійні) зуби.

6 літ. — Коронки стираються на зачепах долішніх.

7 літ. — На зачепах коронки стерті і починають стиратися коронки на середниках долішніх.

8 літ. — Всі корони стерті на долішніх сікачах.

Від 8 до 12 літ коронки стираються також на горішніх сікачах і зуби робляться овальної (закругленої) форми. Крім того на окрайцях горішних зявляється вирізка між 9 і 12 роками. Отже:

9 літ. — Коронки стерті на горішних зачепах; спідні зачепи — закругленої форми.

10 літ. — Коронки стерті на горішних середниках; спідні середники — закруглені.

11 літ. — Коронки стерті на горішніх окрайцях; спідні окрайці — закруглені.

12 літ. — Спідні окрайці починають вирівнюватися (центральна емаль зникає).

13 років. — Всі долішні сікачі і горішні окрайці вирівнялися.

14 років. — Зачепи робляться трохкутньої форми.

15 років. — Середники робляться трохкутньої форми.

16 — 18 літ. — Окрайці приймають 3 кутню форму, горішні зачепи і середники вирівнюються.

18 — 20 літ. — Зачепи, середники й окрайці приймають послідовно вогнуто-овальну форму.

До всього цього треба додати, що, починаючи з 10 літ, сікачі мають напрям наперед і щороку збільшуються, через що на старість у коней щелепи бувають схожі на щелепи щуки. Взагалі, чим коні старіші, тим тяжче дізнатися про їхній вік по зубах.

Сікачі що року стираються на два міліметри і на стільки ж виходять зі своїх ямочок. По цьому також можна обчислити вік коня.

Дуже часто ліверанти коней 8 — 9 літних продають за 5 літніх, видовбуючи коронки на всіх сікачах долішних або,

підробивши коронки на середниках і окрайцях, продають коня за 6 літнього. Для фальшування коронок вони їх видовбують, а потім припікають розпеченим дротом або припікають смолою, а потім розпеченим дротом. Такого фальшу ніколи не пізнає той, хто неуважно загляне коневі до рота. Натуральні коронки завжди мають краєчки гладенькі рівні й обведені тоненьким віночком з блискучої емалі; підроблені ж коронки мають краєчки нерівні, немов обідені. Крім того, треба уважати й на горішні щелепи. Нарешті треба памятати, що у 8-літнього коня міняються і форма і напрям зубів.

Коли коронки сфальшоваиі дуже грубо, то для того, щоби не дати покупцеві можливости роздивитися уважно рота, ліверанти натирають ясна коневі сіллю й перцем, які дають дуже велику кількість слини й піни в роті, через що годі буває щось роздивитися; до того ж і кінь робиться дуже неспокійним. Деякі ліверанти фальшують і молодих коней, наприклад 2 пів і — 3 літки підроблюють під 4-літні, для чого виривають за 8 місяців до продажу молочні зачепи. Але уважливо роздивившися, можна цей фальш викрити.

Треба ще додати, що у де-яких коней на долішніх і горішніх сікачах бувають стерті поверхні поперек зуби. Такі коні мають дуже не добру звичку упиратися зубами в ясла, вигибати шию і хапати повітря, немов икаючи. Коні з цим браком завжди худі, перебирають корм й продаються по дуже низьких цінах. Обдивившися таким чином голову коня, оглядають після цього инші частини його тіла.

Як треба поводитися з кіньми.

„Блажен муж, іже і скоти милує".

1. Найбільше в світі є любов. Поводься з конем любовно і цю любов по всякчас виявляй на ділі. Коли любиш, то годуй і доглядай коня.

2. Лошат-сосунців треба тримати під маткою не менше як 10 місяців. Молоко матери призначене для лошати природою, краще від цього нічого не вигадаєш.

3. Годувати коней треба кормом, який призначено од Бога, себ-то сіном і вівсом, а не покіддю від їхнього корму — соломою. Солома істнує лише на підстелення.

4. Коня по паші чи по роботі щоденно чистити, починаючи з лошачого віку аж до старости. Треба памятати, що чистка — половина корму.

5. Поїти коней живою водою з криниць чи студнів. Стави — для купання коней.

6. В холодну пору тримати коня в теплих стайнях і на свіжій підстельці. Стайню провітрювати. Гній для коня так само неприемний, як для людини його власні відходи. Свіже повітря також необхідне, як і корм.

7. Пускати в роботу коня не раніш 4 літ од роду і не виснажувати його роботою. Коні молодші від 4 літ — ще діти, а дітей треба берегти, щоби увійшли в силу. Орати і боронувати (волочити) на однолітках і 2-х літках — злочин і гріх

8. Господарь мусить любити коня, свого товариша по праці і робітника в господарстві. Не буде в господаря доброго коня, не буде й добробуту в господарстві.

Годівля коров.

Народна пословиця говорить: Який батько, такий син,— який явір, такий клин. Це правило — має примінення і при худобі. Щоби доховатися молочних коров і добрих до роботи волів, треба перш за все подбати, щоб бугай при виборі до плоду був расовий та перш за все, щоб був у відповідному віці. Найлучші до злучки є бугаї від 18 місяців до 3-го року. Відтак бугай повинен бути лагідного, а не дикого успосіблення, голова сухощава, а не велика, роги короткі, грубі; кругле черево, широкі ребра, ноги жилясті (не мясисті).

Корова не має бути дуже товста, навіть лучше, як буде трохи худощава. Голова і писок середні (не великі), очи веселі, спокійні, шия груба, боки випуклі, ребра широкі і густі, хвіст довгий, зад ширший від переду. Вимя гладке без ґудзів, без шерсти. Коли шкіра на вимени так груба, що трудно зловити пальцями, то корова скупа на молоко. Молочна корова має широкий зад а задні ноги вище передніх.

Купуючи корову треба бути дуже осторожним! Перш за все треба собі уявити, що добру корову мало хто продає. На торгах продаються переважно корови, які не є молочні, або які мають певні блуди. Рідко коли стрінеш на торзі добру корову, бо наш селянин лише в крайній потребі позбувається своеї „кормилиці". Добру корову можна купити лише по знайомости, — або у спеціяльних годоецців, які займаються росплодом і годівлею расової худоби.

Коли корова тільна — треба її добре кормити, а на 5—6 неділь перед породом перестати її доїти, щоби телятко зміцнити. Коли тільну корову зле годуем, коли вона їсть стухле сіно, або гнилі овочі, або занадто богато сирої бараболі, то дуже часто внаслідок цього корова недоношуе свій плід і ронить.

Коли місце по телятку не вийде з корови зараз по родах, то треба дати корові (влити в горло) відвар з пива, дають

теж цибулю одну-дві (втискають сиру цибулю в горло, щоб корова проглотила), а опріч того дати теплого молока з олієм.

По отеленню давати корові легко стравний корм, тепле пійло, а перш за все додавати сіль і муку до корму.

Дещо про годівлю телят.

Новонароджене телятко корова облизує, длятого деякі селяне обсипують теля солею або отрубами; цього не треба робити, бо корова у своїй жадности до соли може своїм язиком здерти шкіру у теляти.

Молоко у корови після родів є густе, жовтаве і несмачне, тому не треба його видоювати, а дати телятку виссати. Не треба за скоро відлучувати телятко від цицьки, бо хочби найлегче пійло є для телятка тяжким кормом. Чим довше теля ссе, тим воно краще розвиваеться.

Коли ми за скоро відлучуем теля від вимени матери, то воно від тяжкого корму хорує, дістає вздуття і тому часто буває так, що господар хоч нехоч мусить теля дорізати, або на гвалт продає.

В таких випадках треба ратувати телят в той спосіб: 3 ложки товченої крейди розвести в бутилці води і дати телятку випити (влити в горло), а відтак обмити теля зимною водою. Добре теж дати на 2 склянки олію одну склянку дріжжей і давати телятку, аж наступить розвільнення. Коли теля вже прийде до себе, добре є давати щоденно відвар з румянку і полину (по рівній части з одного і другого зілля) — одну бутилку рано і одну вечером.

Годівля кіз.

Не кождий господар на селі може держати коні, корови та воли; на це можуть позволити собі лише заможнійші. А бідний господар, який має мало ґрунту, або ремісник, чи фабричний робітник, не може здобутись навіть на одну корову. Такі люде звичайно дуже бідують без молока, яке особливо для дітей є необхідне. Як що наші малоземельні господарі і безрольні ремісники хочуть зарадити цему лиху — повинні годувати кози.

В Німеччині годівля кіз дуже розповсюднена. Там не лише бідний селянин має козу, але навіть безземельний фабрикант та ремісник, бо годівля кіз не вимагає великих видатків, а дома є завжди своє молоко. Коза — це дуже скромне а корисне домашне звірятко, яке буває відпорне на ріжні хороби, невибагливе в їді, а дає дуже смачне та здорове молоко. Видатки при годівлі кіз є вдвоє менші, чим при го-

дівлі коров. Те, що потребує одна корова, вистарчить на дві добрі кози. Коли козу добре кормити то дає вона річно до 800 літрів молока; а пересічно дає коза 600 літрів молока.

Годівлею кіз займалися в нас переважно селяне, які живуть в горах але практика показала, що коза рівно добре годується і на долах (в низинних околицях).

Коза походить з Малої Азії, з Персії, звідки дісталась пізніще до ріжних країв Европи. Є ріжні раси кіз, з довгим і коротким волоссям ріжної масти, з рогами і без рогів. Сьогодні найлучшою расою кіз є швайцарська раса; це є кози, які походять з кантону Gaanen у Швайцарії; ця раса відзначається білим, мягким волосом, без рогів і є особливо розповсюднена в Німеччині.

Які кози найліпші є до годівлі? Перш усього треба вибирати кози одної раси, сильної будови, широкі в грудях і крижах, вимя має бути велике і мягке, ноги середно високі, волос тонкий та з полиском. Цап має бути здоровий, голова сильна, око ясне і чисте, знаряд половий добре розвинений. Цап, коли є добре годований, може бути вже після одного року уживаний до становлення кіз (а може відстановити 80 100 кіз). Час беременности у кіз триває поверх 5 місяців (близько 22 тижні). Коза є дуже плодною звіриною; може видати одно, двоє, а часом і четверо кізлят річно. Коли коза має більше кізлят, як двоє, то при кормленню треба лише двом козлятам давати ссати, а прочі треба кормити окремо молоком, або приставити до такої кози, яка має лише одно козля. Найліпше годуються такі козлята, які роджені в осени.

Як годувати кози? Коза буває дуже лакома на їду. Їсть усе, відпадки ярин, лушпайки бараболь, сухе листя, сіно, морков, капусту, а пє чисту воду і помиї. Особливо радо їдять кози сушене листя з диких каштанів, ясенів, яворів, вишневих дерев та яблінок. Січку: вівсяну, горохову, ячмінну їсть коза теж з апетитом, але літом треба необхідно виганяти козу на зелену пашу. Щоби коза ліпше доїлась, дають їй по трохи отруби вівсяні і пшеничні. Час від часу треба додавати до паші соли. Від вики кози тратять молоко. Зимою треба годувати кози 3 — 4 рази денно; кількість паші більш-менш 1 кільо одноразово. Паша повинна бути чиста, не сплісніла. Наперед давати пашу мягку, а відтак тверду, після їди поїти чистою водою. Молоді козлята треба поїти молоком 3 – 4 тижні, відтак поволи призвичаювати до звичайної їди.

Приміщення кіз та як їх доглядати? Коза є вражлива на зимно, для того треба її держати у теплій стайні; підстілка (солома або торф) має бути завжди свіжа і суха. Літом, заким виженемо козу на пашу, треба її раніш в стайні підкормити трохи соломою, щоби не переїлась зелениною.

Як дощ, не треба виганяти козу на пашу, бо вражлива на студінь. Кози люблять обгризати зелену кору дерев, длятого не пускати самопас по городах. Дійки кози треба щоденно змивати теплою водою, так само волос часто чесати деревляним гребенем і щіткою. Доїти козу можна три рази денно, подібно як корови. Доглядати треба також ратиці, як за довгі, то обтинати, бо в противному разі калічиться і тоді тратить охоту до їди, та тимсамим зменшує молока.

Який хосен приносять нам кози? Перш усього коза дає добре, здорове молоко, яке має навіть більше товщу, чим коровяче. З молока робиться сир, який є дуже смачний; на виріб масла козяче молоко не надається. Опріч молока — дає коза що року кілька молодих козлят, які можна далі годувати, або продати. Добре підгодовані кози дають знамените мясо. Молоді цапи, які не призначені до розплоду, треба скаструвати і тільки тоді підгодувати на заріз. Шкіра кіз надається до виробу рукавичок, обуви, торбинок і знана є в торговлі під назвою сафіяну.

Господарі, годуйте кози, а будете нам вдячні за добру пораду. *Г. М.*

Час злучки і вагітности дом. звірят.

Вік животини, від котрого їх можна припускати до парування: Жеребців од 3 — 5 літ; кобил од 3 — 4 л; бугаїв од 1 і пів — 3 л.; корів од 1 і пів — 2 л.; баранів од 1 — 2 і пів л; овець од 1 — 2 і пів л; кнурів од 15 — 18 міс. і свиней од 10 — 18 міс. Меньші цифри відносяться до животин, які, раніше розвиваючися, скорше втрачають плодовитість, як що їх пізно парувати; більші цифри відносяться до животин, що розвиваються пізно, особливо, коли не добре годуються. Так, наприклад, молочна худоба і худоба, що призначається на заріз, парується від 1 і пів років, а робоча скотина від 2 і пів — 3 літ. Вівці з грубою вовною і ті, що йдуть на заріз, від 1 і пів л., а шпанки від 2 і пів — 3 літ. Дрібні свині і невиликі свині йоркширської породи йдуть до парування від 10 місячної пори, а буйні йоркшири і місцеві свині — від 15 — 18 місяців.

Вік, до якого скотина може плодитися. Коні простої породи до 15 — 18 років, а благородної до 20, навіть до 30 літ; бугаї звичайні до 7 літ, хоча дуже цінні плідники тримаються навіть до 12 л. Корови — до 12 — 15 літ. Барани плодяться до 4 — 5 л., а вівці до 7 — 8 літ, рідко до 12 л. Кнури служать до 3 — 4 л., свині до 6 і навіть до 10 л. Цап плодиться від 2 — 6 л., а коза від 2 — 8 літнього віку.

Таблиця вагітности господарських животин:

Кобили	— 48 і пів	тижнів	(від 307 до 412 днів)
Корови	— 40 і пів	„	(„ 240 „ 311 „)
Вівці	— 22	„	(„ 146 „ 157 „)
Свині	— 16	„	(„ 109 „ 120 „)

Внутрішні хороби домашних звірят.

Крівавий моч у худоби. Часто занепадає худоба на „крівавий моч“, назва походить звідси, що худоба видiлює з себе червоний (часто темно-червоний або аж чорний) моч. При цьому худоба горячкує, тратить апетит, дістає вздуття і затвердіння, або розвільнення, а кал є теж крівавий. Причини цеї хороби бувають ріжні. Головно весною, коли на пасовиску є мало трави, а зголодніла худоба пасе кожду ростину, яка попадеться, то по спожиттю їдовитої ростини (молочай, дрібноцвіт, сосонка) худоба дістає кровавий моч. Хороба ся переходить скоро тоді коли змінимо пасовиско, або коли виганяєм на пасовиско неголодну худобу. Та часом причиною крівавого мочу є не лише їдовиті ростини, але взагалі зле відживлювання худоби. Коли худоба їсть сплесніле сіно, гнилі буряки, або простудиться — дістає теж крівавий моч.

Щоби хороба не розвивалась — вистарчить часом змінити пасовиско і крівавий моч уступить. Дуже гарно помагає в таких случаях слідуюче лікування: Хору худобу завертати в стайні (яка повинна бути завжди суха і чиста), та давати їй що 6 годин по 1 бутилці свіжо видоєного від здорової корови молока. Хороба уступає по 3—4 бутилках. Після того треба ще одну добу передержати худобу в стайні, на сухому кормі.

Коли хороба більш вперта і не уступає, треба лічити худобу инакше. Хребет натирати терпентиновим олієм змішаним зі спіртом, Коли у худоби затвердіння запор давати 300—500 ґрамів ґлявберської соли у відварі льняного сімени. При розвільненню давати відповідно до віку худоби 200—500 ґрамів рицинового олійку. (Молодій худобі меншу скількість, старшій — більшу).

Щоби не наражувати худоби на сю хоробу треба перш за все памятати про те, що вчасною весною треба завжди худобу сухим кормом накормити і щойно тоді виганяти на пасовиско. Худоби в зимних потоках не поїти і не пасти на млаках порослих вільшиною.

Затримання мочу — наступає з простуди. Худоба тривожиться, оглядається поза себе, а моч відходить лише каплями. Рада: натирати мочеву цівку (яка знаходиться між задними ногами) терпентиновим олієм. Внутрішній лік: Заливати ху-

добину настоєм румянку або відваром кмину з примішкою горівки. Коли ті способи не поможуть — візвати ветеринаря.

Кольки у коней. Хороба повстає з причини простуди, або переповнення жолудка й кишок надмірним, тяжким кормом, в наслідок чого повстають вітри (ґази). Також дістає худоба кольки тоді, коли в кишках витворяться запори, спиняючі природний відхід калу. Також глисти бувають причиною кольок у коней. Кінь при кольках перестає їсти, гребе ногами, вертить хвостом, оглядається на живіт, кладеться на землю горі ногами то знова встає, віддих приспішений, при чому звірина потиться.

Лікування при кольках є ріжне, залежно від причини хороби.

В почтаках хороби дається загально щось на прочищення, напр.: Tartari stibiati 2—10 грамів розчиняється в пів літри води і вливається кочеви в рот (горло). Або: Tartari stibiati 2—6 ґрамів, 2—3 ложки води, 300 - 400 ґрам. соли ґлявберської і трішки муки — виліпити пігулки і давати зажити нараз. Коли нема під рукою повищого ліку, то дається лише ґлявберську сіль, або заливається коня рициновим олієм (300—600 ґрамів). Якщо причиною кольки було переповнення шлунка, або глисти, то робиться коневи клістиру в слід. спосіб: Помастивши руку маслом або милом — вкладається її в відходову кишку, осторожно, щоб нігтями не поранити слюзову оболону,—і випорожнюється кишку з калу. Опісля робиться що година коневи клістири з холодної води з примішкою мила або соли Вливається 10 15 літрів води нараз. По кождій такій клістирі водиться тепло окритого коцами коня—повільним кроком на прохід. По проході натирається коня віхтями і знова робиться клістири так довго, доки не уступлять кольки і запір. (Клістири робиться так: В аптиці або дроґуерії купується шприцу (або ірриґатор) і тою шприцою вливається у відходову кишку худоби воду зимну чи теплу, або взагалі плин, який в разі випадку потрібно).

Натирання коней віхтями і приміщення в теплій сухій стайні, та клістири—це при кольках необхідні ради. Треба лише не допускати до цього, щоби кінь кидався силою на землю до гори ногами. Внутрішній лік на кольки: відвар кмину з примішкою горілки, або настій румянку. При корчевій кольці кінь мусить оставати в теплій стайні і має бути тепло окритий коцами.

При вітряній кольці треба так поступати: Поливати коня зимною водою і натирається вздутий живіт віхтями соломи. По натиранню водити коня (тепло окритого коцами) вільним кроком по дворі. Коли вздуття є грізне—то одиноким ліком є трокар. Є це маленька металева рурка в котру входить гострозакінчений штилет. Цей штилет з руркою вби-

вається в бік худоби в середині між клубом а останнім ребром в напрямку коліна протилежної передної ноги - по рукоять. Опісля придержуючи рурку на свойому місци — витягається штилет—і ґази виходять цею руркою. Щоби рурка не вискочила з ранки—привязується її довкруг живота і лишається на місци (в рані) так довго, доки виходять ґази. Коли вже ґази уйдуть, витягається рурку, рану обмивається карболевою водою і заліплюється плястром. Операція така не є страшна і вона не одній худобині вирятувала життя.

Кольки у рогатої худоби—повстають з тих самих причин, що у коней, лише перехід хороби є легчий. Лічення кольки у рог. худоби відбувається так само як у коней. Коли пов. спосіб не помагає—треба візвати ветеринаря. Ознакою поліпшення в хоробі є пережування. Коли корова, яка підчас хороби мало їсть і не пережуває, — починає раптом пережувати, то це знак, що стан здоровля поліпшився.

Запаленя жолудка і кишок у худоби повстає звичайно в наслідок зіпсутого корму. Також по сильній простуді або по спожиттю замерзлого корму, або за горячого пійла. Кожда колька кінчиться більшим або меншим катаром жолудка і кишок, а катар може перейти в запалення. Обяви хороби такі: Худоба перестає їсти. Оболони слюзові рота зачервонілі, сухі і гарячі. Худоба має спрагу (хоче пити). Коли легко потиснути живіт—худоба відчуває біль. В животі не чути гуркотання. Худоба змагається віддати кал і не може, лише часом при сильнім напруженню відійде мала грудка твердого, слюзом і кровю обведеного калу. Горячка підноситься до 41 степенів, серце сильно бється. Відтак наступає розвільнення і скоро смерть. Коли причиною хороби був зіпсутий корм—тече худобі слина з рота, животина заточується, паде з ніг, скреготче зубами. Часто показується опухоль пащі і голови. Хороба небезпечна, тягнеться часом 3 дні або і довше. Спосіб лічення: Живіт натирається терпентиновим олієм змішаним на половину з горілкою або камфоровим спіртом. Ноги обвинути флянелевими бандажами.

Внутрішно заливається худобу — рициновим олієм (400—500 грамів) в добре процідженім відварі ячмечю або льняного сімени, лише не все зразу, а в двох давках що пів години. Як нема рицинового олійку, то у відварі з ячменю розчиняється фунт ґлявберської соли. (Самого відвару береться півтора літра). Коням дається Calomel — 2 до 5 ґрамів, відповідно до віку коня, старшому більше, молодшому менче.

Цей лік розчиняється в пів літри відвару льняного сімени і вливається кореви нараз. Коли хора худобина дуже обезсилена, дається також — з тим відваром пів стаканчика горілки або ще лучше чорної кави.

Вода до пиття має бути л і т н я і нєбогато давати пити. Коли худоба дістає апетит, треба якийсь час не давати нічо

їсти, а потім поволи давати мягкий корм, легко стравний та слідкувати, щоб худоба не зїла зіпсованого корму.

Колька у свиней. Причини хороби ті самі, що у рогатої худоби і коней. Свиня горбиться, лягає, встає, простягається то корчиться і з болю стогне, а часом квичить. Немає апетиту і д стає затвердіння. Лічення таке саме як при рогатій худобі. Клістири що пів години, а внутрішно заливається свиню відваром кмину, або настоем румянку. (Настій робиться так: заливається румянок кипячою водою і лишається, аж натягне). До відвару дається перший раз 200 грамів соли ґлявберської. Коли звірина приходить до здоровля — дається по трохи легкостравний корм.

Лизуха — це хороба рогатої худоби, особливо западають на неї тільки корови. Об'являється так, що худоба не має апетиту і л'ниво пережовує. Хора худобина їсть радше забруджену калом солому, ніж чисту пашу, пе забруджену воду, а навіть гноївку, їсть вибуялу на гною траву і радше їсть галузя дерев ніж траву на пасовиску, о б л и з у є всі річи, які лише стріне, їсть глину зі стіни, пісок, гниле дерево, мотузи і т. д. Причини сеї хороби є невідповідний корм, у якому брак вапняних і фосфорових солей. Такій хорій худобі треба давати до їди зерна і соли. Так само поїти соленою водою. А пасовиско треба навозити штучними погноями з вапняними і фосфоричними солями.

Нежит (катар) желудка і кишок (запер і понос). Причини: холодний або горячий корм, напр. інеєм покрита заморожена трава, горяче пійло. — далі: гниле, сплісніле сіно, гнилі буряки, а часом і здорова паша пошкодить і викличе катар желудка, як що господар нагло переходить з сухого корму на траву і дасть худобі обїстися свіжою їдою. Також тяжка робота сейчас по їді шкодить худобі й викликує катар желудка.

При цій хоробі худоба тратить охоту до їди, стоїть сумна з похиленою головою, коні часто зівають, а рогата худоба перестає пережувати (румигати). З желудка відбиваються неприємні кваси. Ліва сторона желудка вздута. Болонки злюзові з початку сухі, бліді або жовтаві, опісля покриваються густим липким слизом. Далі приходить запір, кал відходить твердими грудками і є обвитий слюзом, знаходиться в ньому богато нестравленої паші, особливо зерна. З часом запор переходить в розвільнення (понос), ц. е. в нежит кишок. Худоба виділяє водянистий, кисловонючий кал і при цьому замітно худіє.

Худобу хору на катар желудка і кижок лічиться в той спосіб, що треба їй давати легкостравну їду, як трава, мягке сіно, посолені пійла з мукою або отрубами і відстояла літня, посолена вода. Худобину треба тепло накривати і натирати часто віхтями соломи. Зимою треба при сприяючій погоді ви-

водити худобу на прохід (але худоба має бути тепло накрита).

Часом вже при захованню дієти — худоба виздоровіє. Але лучше є дати зразу худобі лік на прочищення. І так: коням дається слід. лік: Natrii sulfurici 300 грамів, Tartari stibiati 6 грамів. Ці два ліки разом змішати, роспустити в 1 літрі теплої води і влити хорій худобині в рот. Молодим лошатам дається той лік в меншій скількости. Рогатій худобі дається на прочищення сіль ґлявберську, 1½ кіля в 3 літрах теплої води розпущену. Коли хороба повстала внаслідок переповнення шлунка їдою, то дається рогатій худобі на прочищення Tartarus stibiatus 10—20 ґр. в 1 літрі води нараз. Як довго худобина не румеґає — не дається нічо їсти, лише соленої води до пиття. Чим довше худоба голодує, тим краще.

Нежит кишок і жолудка з часом, коли не вилічиться, переходить в хронічний, довготревалий. Таку худобу треба лічити головно дієтою, т. є. давати легко-стравну їду, в малій скількости а головно давати богато соли. При запорі робити клістиру з зимної води, з додатком до неї мила або соли. Коли розвільнення не уступає, дається пражений овес, а коням вливається раз в день розтвір креоліни. (Одна ложка креоліни на 1 літру води).

При повороті до здоровля — хоч худоба має охоту до їди, — не треба їй переповняти жолудка.

Запалення мозгу. Причини: удар в голову, велика спека, душна стайня, надмірний корм горохом, фасолею, житом, конюшиною, сильна простуда. У коней появляється запалення мозгу частіще, ніж у других звірят. Часом буває запалення мозгу при деяких заразливих хоробах, як при золзах. Ознаки хороби: Сильне роздражнення звіряти, а відтак оспалість, непритомність. Кінь скаче з задертою головою вперід, стає на задні ноги, перекидається, вдаряє головою об стіни і т. и. Опісля попадає в оспалу непритомність. Опирає голову о стіну або на що попаде, очи сонні, стоючи, ставляє ноги навхрест або під себе, так, що часом тратить рівновагу. Горячка підноситься до 41 степенів. Кінь тратить чутливість, можна йому впхати палець в ухо, а він не реаґує. Кінь не хоче їсти, або їсть несвідомо. Часом візьме жмут сіна і держить його цілими годинами в роті не жуючи. Кал і моч відходять неправильно в деяких случаях виступає параліж одної або другої части тіла.

При запаленню мозгу треба худобу так лічити:

В самих початках роздражнення пускається худобі кров (2—4 л. крови). Коли вже хороба зайшла далі, т. є., коли звірина вже непритомна, кров пускати булоб вже шкідливо. Ставимо коня в холодну, темну і тиху стайню. Віддалюємо всі предмети, якими кінь міг би скалічитись. На голов[illegible]

зимні оклади. Щоби вода скоро незагрівалась добавляєм до неї троха оцту і соли. Робиться зимну клістиру, т. є. вливається у відходову кишку 4—5 літрів води нараз. Кормити таку худобу треба тільки травою, бураками, морквою і добрим сіном. До пійла додавати ґлявберську сіль.

Оглум (колер) у коней. В тяжких випадках запалення мозгу у коней лишаються наслідки, а саме нова хороба: оглум (колер), яка об'являється оспалістю звірини та більшою або менчою непритомністю. Це невелічима хороба, яка літом підчас спеки усиляється, а зимою зменшається.

Ліків на сю хоробу нема. Можна лише облегчити сю хоробу, дбаючи, щоб стайня була провівна (недушна), легкі страви і легка робота для такого коня.

Горячка — це не окрема якась хороба, але звичайно головна ознака всіх запальних хороб. Горячку міриться у худоби в той спосіб, що термометер, який для тої ціли купуємо в аптиці — вкладаємо на 10 хвиль до відходової кишки, а відтак по витягненню термометру відчитуємо висоту горячки. Внутрішна теплота здорового дорослого звіряти виносить:

у коней 37·2 до 38·5
у волів і коров 37·5 до 39·09
у овець 38·5 до 40·5
у безрог 38·5 до 39·5

Чим молодша звірина, тим вища його теплота тіла. Як що при горячці худоба має неправильний пульс, або серце бється неправильно, опускаючи деякі удари, то добре є дати худобі чорної кави або горілки (одна десята часть літри два—до три рази денно). З аптечних ліків добре є: Folia Digitalis 50·00 ґрамів змішати з мукою і зробити з того 8—10 рівних піґулок. Таку піґулку дається худобі раз в день, втискаючи її в горло, щоби хора худобина її нежуючи проковтнула.

При запальних хоробах добра є слідуюча зміцняюча рецепта:

1/2 фунта потовченого на порошок ялівцю,
1/2 „ утертого коріня татараку,
1/2 „ „ „ червоної енціянни,
1/2 „ порошку з полину
1/2 „ соли (звичайної),
1/2 „ сіркового цвіту,
1/2 „ антимону, трохи меду і юшки з ялівця —

зробити з того всего масу і давати 3 рази денно по 10—12 дека на язик кописткою.

Катар носа і горла — це запалення болонки слюзової носа і горла. Лічення: чистий і теплий воздух в стайні. Їда легко стравна як: пійло з отрубами, мягке сіно і трава. Добре є теж давати вдихувати хорій худобині пару з горячої

води, два-три рази денно, через пів години. До такого кипятку додається кілька капель карболевого квасу, креоліни або терпентинового олію. Можна також цвіт з сіна запарити і давати худобі вдихувати сю пару. Щоби худоба лучше вдихувала сю пару — накривається голову худоби над цебриком — яким покривалом, (коцом або полотном).

Катар легких повстає завжди з причини простуди. З початку виступає горячка, худоба тратить апетит, віддих стає хрипливий. В початках лічиться хоробу так, як нежит горла. Внутрішно дається: Amonii chlorati 100 ґрамів, Pulveris radicis Liquirilae 200 ґр. і Natri chlorati crudi 200·00 ґрамів. Змішати разом і три рази денно посипувати одною ложкою тої мішанини трохи змочений корм. Молоді звірята заливається відваром Radicis Senegae 15 до 20 ґрамів на чверть літри води, роспустивши в нім 2—3 ґрами Amonii chlorati,— по 2 столові ложки денно. В случаях застарілого катару легких додається до повищого ліку ще Kalii jodati 1—2 ґрами. Хорі звірята треба хоронити перед дальшою простудою і неуживати до тяжкої роботи. Стайні повинні бути чисті, воздух здоровий, корм легкостравний.

Запалення горла наступає теж від простуди. З початку виглядає та хороба так, як катар горла. Худоба з причини болю горла не може проглотити їди і випускає її з рота, так само вода при поєнню вертає ноздрями. Кашель з початку сухий, відтак вогкий. З носа тече жовто-білява теч. До запалення горла прилучуються ще так зв. з о л з и, а часто ще біля горла показується пухлина.

Лічити треба так: обвивається горло коциком, худобині дається вдихувати пару (як при катарі). Коли нема пухлини, то натирається підгорля олієм терпентиновим. Коли є пухлина, то робиться худобі оклади з 5% карболевої води, а до окропу для вдихування пари додається соли або алуну. При більших комплікаціях лучше є завізвати ветеринаря.

Запалення легких. Причина: простуда і форсовна робота. З початку появляється сильна горячка, серце бється скоро, віддих короткий і худоба не їсть і стоїть з розширеними ногами. Кал сухий, слюзом вкритий, худоба теж кашляє, сухим, коротким кашлем. Хороба до 6 днів змицнюється — і тоді наступає перелом, худоба або гине, або слабість пересилюється і до 14 днів худоба виздоровіє.

Спосіб лічення: в перших початках запалення від простуди, коли худоба добре віджиглена, пускається їй кров. Неможна одначе пускати крови тоді, коли худоба заразилась тою хоробою. В перших днях, коли горячка йде вгору — обвивається грудну клітку намоченим в студеній воді простиралом. Коли покажеся вогкий кашель дається піґулки, по одній денно для старших звірят, а по половині для молодих: Amonii chlorati 40 ґрамів, Pulv. bac. Juniperi 150 ґрамів —

додати житної муки і зліпити 5 рівних пігулок — і по одній денно всувати глубоко в рот, щоб худоба проглотила.

Помагає також: Tartari stibiati 30 грамів давати одну ложечку на путню води і тою водою поїти худобу.

Врешті треба поступати так само, як при катарі легких.

Дихавиця — то невилічима хороба, яка витворюється в наслідок застарілого катару або запалення легких. Часто дістає худоба дихавицю внаслідок тяжкої роботи. Головними ознаками тої хороби є тяжкий віддих, худоба є нездала до роботи, — длятого кождому прислугує право, коли таку худобу купить, віддати її продавцеви і відібрати свої гроші.

Зовнішні і шкірні хороби у звірят.

Загальні замітки про рани. Рани бувають тяті, різані, проколоті і від ударів (згнетень). На всякі рани найліпше є давати оклади води з оцтом. Чисте полотенце змочити у воді з оцтом і часто до рани прикладати. Коли рана застаріла — треба перше обмити водою з милом, а потім теплим оцтом. Коли рана кервавить, треба затамувати кров прядивом намоченим в оцті.

Коли рана на нозі — запровадити коня у воду на 1 годину і вимити оцтом. Коли рана товчена (згнетення) — прикладається глиною розмоченою у воді з оцтом. Коли рана опухне — смарувати комфоровим спіртом і терпентиновим олієм. Добре є також робити при пухлині оклади з папки зробленої з ½ кварти опиханого сімени лняного, завареного в 2 квартах води. (Такий оклад помагає також при пухлині вимени, так у кобил, як і коров).

Екцем — струпи папмірні. На шкірі появляється ґудзок, покритий парплями і наїженою шерстию. З часом ґудзок пукає і теч зліплює шерсть — а коли почне ропіти і зіллються два — три струпки разом, то витворюється на шкірі одна ропяча рана. З часом струп разом з шерстю відпадає і лишається на шкірі голе місце. Причиною тої хороби є нечистота шкіри і запалення шкіри викликане кусанням блох, вошей, тертям упряжи і т. п.

В початках лічиться сю хоробу слідуючою мастию: Creolini 5 ґрамів, Ungvetum Zinci 100 ґр. Разом змішати і мастити струпи. Коли хороба задавнена, то мастити мастию: 100 ґрамів Pic liqud, 100 ґр. Sapon Kalin., 50 ґрам. Spirit. vini. Разом змішати і мастити струпи, але треба раніш остригти шерсть довкола струпа. Хороба ця тримається довго у дом. звірят, коли вони живуть в нечистоті. Але, як держимо звірину в чистоті, то хороба скоро уступає. Найчастійше появляється та хороба у псів і коней, у рогатої худоби рідко коли.

Стригучий лишай — є заразливий, дістається через грибки-бакцилі від одної худоби, до другої. Найчастійше достають цей лишай воли, корови і телята. Пізнати по тім, що на шкірі випадає шерсть, а гола поверхність покрита парплями або білявою коростою. У рогатої худоби появляються лишаї на голові і шиї, у коней на хребті.

Хору худобу треба відділити від здорової, щоб зараза не ширилась. Лишаї змивати милом і теплою водою і мастити 2—3 рази денно креоліновою мастию (5 ґрамів креоліни на 50 ґрамів масла).

Груда у коней — є то запалення шкіри і екцем в задній части пута. Коли занедбається сю хоробу то витворюються глубокі щіліни, струпи і рани довкола цілого пута. Лічення: очистити груду водою і милом і смарувати мастею, зробленою з слід ліків: Ungventum Zinci 100 ґрамів і Kreolini angl. 5 ґрамів. При глубоких ранах засипувати порошком Jodoformii 10 ґрам. Acidi borici 20 ґрам. Опісля перевязується ногу ватою і полотном (бандажем). Перевязку що дня змінити при чому треба рани ватою (не водою) легко очистити.

Кордюк — рана на язиці повстає в наслідок зранення язика гострими травами як осет, будяки, або ячмінною половою. Язик часом так покалічений, що худоба не може їсти. Лічення відбувається так: осторожно витягається язик з рота і сполікується при помочи сикавки — креоліновою водою (на 1 літру води — 1 ложка креоліни.) Кормити худобу тоді лише мягким кормом (трава і пійло з муки і отруб).

Хороби копит у коней. Часом внаслідок злого підкуття повстають рани на вінку копита або цвях дістається за глибоко і кінь хромає. В таких випадках треба скоро прійти коневи з підмогою, бо коли занедбаєм сю хромоту, то відтак хороба довго треває, а часом буває і невилічимою. При зраненню вінка копита треба вистаючі части легко відрізати і вимити копито креоліновою водою, та забандажувати аптичною ґазою і ватою. При загводженню копита треба сейчас підкову відняти і копито купати в креоліновій воді. Коли копито горяче — давати оклади з холодної води. Підкову прибивати аж тоді, коли кінь перестає хромати, але не вбивати гвоздя в те саме місце, де було раніш загвожджено. Взагалі всякі ушкодження копита треба старанно лічити і слідкувати, щоб кінь не хромав. В кождім случаю — помагає тут чистота, зливання креоліною і перевязки (оклади).

Запалення очей — повстає з нечистоти, як щось звірині впаде в око тощо. З початку худоба слезить, прижмурює око, з часом появляється на повіках пухлина. Треба перш за все очистити повіко боровою водою (ложка Acidi borici на $^1/_2$ літри води). Опісля робиться оклади з холодної води, а до ока — запускається чистим гусячим перцем слід. плин: Collyrii adstring. lut. 20 ґрамів, Aquae destil 20 ґрамів.

Загальні замітки.

Кожду хоробу помагає лічити чистота, для того треба худобу держати в чистих стайнях, дбати про чисте повітря і тепло. Кождий господар повинен мати дома під рукою деякі ліки потрібні при ліченню худоби. Перш за все повинні бути дома: Сіль ґлявберська (Natrium Sulfuricum) 1 кільо, Tartarus stibiaticus, 20 ґрамів, Олій рициновий. 1 фунт. Олій терпентиновий, $^1/_4$ літра, Creolinum anglicum 100 ґрамів, Acidum boricum (борова кислота) 100 ґрамів, Jodoformium 20 ґрамів.

Аптична чиста вата на рани

Всі ліки, яких самі не мо-жемо зробити, купуємо в аптиці. Клістири — це вливання води у відходову кишку худоби. Робимо це при помочи сикавки або ірриґатора — все те дістати можна в аптиках або дроґеріях. Коли хто не має такої сикавки, то добре є мати дома ґумову рурку і тою руркою можна впускати воду у відходову кишку в той спосіб: на дні ведра робимо дірку, до дірки прикріплюємо рурку деревяну а на сю рурку насаджуємо ґумову піпку, яку другим кінцем впихаємо до відходової кишки. При піднесенню сосуда в гору вода піде руркою так сильно, як із сикавки.

Піґулки дається худобі: лівою рукою витягається язик, а правою всувається пиґулку в горло. При цьому підноситься худобі голову в гору і тримається так довго, дохи худоба не проглотить піґулку.

Коли вливаємо худобі лік в горло, добре є обвити шийку фляшки полотном, щоб в разі розбиття — худоба не зранила собі рота.

Ріжні ради.

Як охоронити худобу перед мухами, Перед вигнанням на пасовиско треба обмити або скропити худобу настойкою з полину, до якої добре є додати трохи оцту.

Коли корова зменшує при подою молоко, добре є давати 2 рази денно по 1 горсти такої мішанини по рівній части порошку татараку, полину, ялівцевих ягід, кмину і соли. Коли соски попукають, смарувати несоленим маслом.

КрІваве молоко. Часом трапляється, що корова дає червоне мов кров молоко. Тоді треба так поступати: по пів фунта льняного олію і гіркої соли змішати і давати пити, або дати корові вивар з листя суниць зі солею. (Давати по 1 кварті нараз.) Коли корова дає синє молоко треба додавати до корму кмин, петрушку і сіль (по 2 жмені з каждого) — все те в порошку — давати 3 рази денно.

Коли ярмо попарить шию добре є мастити шкіру несоленим маслом.

Пархи: змивається шкіру лугом а потім слід. плином: 4 фунти тютюну варити в 4 квартах води на протязі 1 години. Відтак відцідити, додати 1 ф. сірки, $^1/_2$ ф. поташу, і знова заварити, по охолодженню додати олію і мити цілу звірину.

Воши у худоби можна винищити, натираючи шкіру лняним олієм. Або: зварити 1 ф. тютюну в 4 л. води (пів години варити) додати 2 кв. горілки і мити цілу шкіру.

Глисти у свиней. Коли безрога їсть і все голодна, худіє і кашляє, то в неї є глисти. Мішати до корму відвар з полину і трохи соли.

(Всі повищі ради і вказівки взяті з підручників В. Устіяновича, о. Ф. Бобикевича та „Нар. Календаря" Ф. Дудка.)

Лічничі зілля.

Уживані в недугах домашних звірят.

Лічничі зілля, яких уживаємо в ріжних недугах людей, є теж помічні і для хорих домашних звірят.

Подаем деякі зілля лічничі, де ростуть, як виглядають, та на що худобі є помічні. (Хто бажавби занятись лікуванням худоби лічн. зіллям в ширшому розмірі, хай купить собі З. Кириловича: „Ветеринарний Зільник", виданий „Трембітою" в Коломиї; коштує зл. 1.)

Аниж, ганиш, бедрівець, плеканий по городах для насіння — ростина всім знана. Збирати в серпні і вересні. Має в собі квас бензоесовий, квас яблочний, залізо, ґуму, цукор, живицю, а головно олійок аниже́вий. Уживається як напар, або спорошковане насіння. Дається: коням 20 ґр. худобі 40—80 ґр., свиням 10—20 ґр., як лік на скріплення кормового проводу і проти черевних корчів, на згонювання сечі і поту, зганяє зодму та збільшує молочність. Для малих звірят дається олійок з оливою.

Афини, чорниці, борівки, ростуть у наших лісах (головно гірських) цвитуть в маю і червні. Має цукор, вапняні соли, кваси горбовиновий і хіновий. Уживається напару з листків при ослабленню міхура сечового. Листки лічуть гнилизну устної ями, як що удасться, щоб звіря тримало їх в роті.

Бзина чорна, бузина, бозник, цвите в червні і липні. Листя збирається на весні, квіти в червні, ягоди, кору і коріння в осени. Вар із коріння є добрим ліком на водну пухлину. Дається коням і худобі 30 — 40 ґр, свиням 5 ґр., псам 2 — 4 ґр.

Верба біла. Має живицю, ґуму, саліцилевий квас. Кори з молодого галузя уживають проти пропасниці. Дешевий середник замість дорогої хінової кори. Дається: коням 15—20 ґр., рогатій худобі 25—40 ґр., вівцям і козам 5—8 ґр.

Дуб. Вивар з миски молодих галузок, служить до полокання в запаленню матиці, в запаленню по пореді, при отроєннях, проносах. Жолудь з дуба, палену, вживають у проносах, і при гнильцю у овець. Дається: коням 25 до 30 ґр., худобі 30—50 ґр.. свиням і вівцям 8—10 ґр., псам 3—5 ґр.

Капуста. Оклади з квасної капусти при опаренню, стовченню, відмороженню дуже помічні. Листків з квасних крижівок уживають в окладах при запаленню вимен у коров.

Кмін полевий, кмінок. Росте по лугах, пасовисках сіножатях та при дорогах. Уживається в кухни до страви. Усуває здуття і вітри і ділає проти кольок в животі, робить апетит (охоту до їжі), гонить міч, поправляє молочність, спинює зодму. Уживається яко порошок і запар. Дається: коням 15—25 ґр., худобі 30—50 ґр, свиням 5—10 ґр,, псам 2 ґр. Також мочать насіння в горілці і подають коням в галочках.

Липа, запар з квіту уживають як лік проти кашлю, перестуди, кольок, горячки, а спорошкованого вугілля з липи проти зодми. Дається коням і худобі 25 до 40 ґр., свиням 2—6 ґр., Вар із листя гонить сеч.

Лопух, репій. Росте дико по полях і городах. Цвите в липні і серпні. Збирається в осени. Відвару уживають до переполікування ротової ями у худоби в часі прищиці. Запар з коріння чистить кров, викликає поти, трохи розвільнює.

Матошник, медовник, ройник, мелісса. Плекають по городах для пчіл, декуди росте дико. Має запах меду, а смак гіркий. Уживають до окладів при запаленню вимен. Запар з листків зміцнює серце, покріпляє, зміцнює шлунок і лагодить кольки. Дається: коням і худобі 30—50 ґр., свиням 5—10 ґр., псам 1—2 ґр. Свіжі листки прикладають до повік, як очі болять. Коли пчола вжалить, додре натерти розтертим листком, устає біль і не пухне.

Морква. При золзах коней давати їсти. Покріпляє ослаблений шлунок по недугах шлунка (як кольки). Також прикладають на боляки; тоді робиться теплі оклади з перетертої моркви.

Петрушка, гонить сеч і помагає при водяних опухах, зодмі, проти палапасів (вошей) у дробу. Робиться вивар з коріння; дається: коням 15—25 ґр., худобі 30—50 ґр., свиням 5—10 ґр., псам 5 ґр. Розтерте свіже бадилля петрушки прикладають при недугах залоз і при запаленню вимен.

Ріпак. Олій з ріпаку дають до гіркої (глявберської) соли. Служить проти кольок.

Спориш, споринь, намелець, омилок. Росте на колосках жита, головно на пісковатих землях, найбільш в мокрих роках. Сушити в тіни, лічничу силу тратить по 9 місяцях. Є трійливий; в случаях затроєння споришем, викликати воніти і дати пити чорну каву. Уживається коли по породі місце не відходить (за слабі болі по породові) в порошку: кобилі 15 ґр., корові 25 гр., вівці 3—6 ґр., свині 3 ґр.; можна подавати також з відваром полину.

Тютюн, який знаний кожному, бо так багато його курять. Відвар з тютюну служить на винищення вошей у всеї худоби.

Чіснок, знана городова ростина. Уживається при нежитах горішних частей віддихових. Саламаху з чіснику мішають з молоком і медом та подають пити. Також поправляє хіть до їжі і жене кишочні хробаки. Дається: коням і худооі 5—7 голівок; свиням 1 зубець; дробови $^1/_4$ до $^1/_2$ зубця.

Шалвія лікарська, росте в дикім стані, доходить до 80 цм. в. Листя напротилеглє, видовжене, на вершку з острим закінченням, боками зубчасте; горішна часть листків з мошком, і горошкувата. Цвите в червні і липні квітом синьо-фіолетним. Листя з сильним запахом; смак гіркавий. Має етеричний (летний) олійок, гірчичку, горбовину. Збирається листя і мягкі вершки, заки появляться квіти. Свіже зілля розстелюється в тіни, на продуві, щоби скоро висохло, не стративши запаху. Переховувати в замкненім начинню. Жене сеч і вітри, стягає, ділає проти потів, проти гнилі, служить до переполікування ротової ямини при запаленнях слизниці (при прищиці), до переполікування матиці по породах, до складів на гнійні рани.

Дається до відварів: коням і худобі 60 ґр., свиням і вівцям 20 ґр, псам 10 ґр. — беручи на 10 ґр. склянку води.

Ялівець звичайний, яловець, жереп, можевельник, женіпер, росте по лісях, соняшних убочах, головно в горах Цвите в квітні дрібними китичками в кутах шпильок. Ягоди, спершу зелені, в осени темно-сині, мясисті, дозрівають лише в другім році. Уживається зрілих ягід, які збирається в осени, в зимі — як нема снігу, або весною. Зіпсуті ягоди викидається і сушиться в тіни лише добрі.

В ветеринарії дуже вживаний. Уживається відвар, або олійок з ягід—жене сеч (прим. при кольці сечевій), але давати в малих кількостях, бо може викликати запалення нирок. Також можна ягоди дистилювати водою, поки не зійде запашний олійок, а тоді витяг (екстракт) з ягід добрий як напиток проти водної пухлини або задержки сечі. Олійок етеричний з ялівцю вживається до натирання при ріжних болях і ломан-

нях (гостець, поронення, зодма, корчі) уживаючи самий, або зі спіртом камфоровим, або амоняком.

До внутрішного вжитку служить як напар, або самий, або з корінням кальмусовим. Дається: коням 15 ґр., худобі 25—50 ґр., вівцям 5 ґр.

Хто має право говорити?

Оден чоловік, умираючи, прикликав до себе свої діти,— жінку, — свідків і розписує маєток.

— Ти Іване возьмеш за горою той кавалок, — а ти Горпина при долині...

Жінка перебиваючи: Знаєш старий, нехай буде на відворот: Горпина хай бере за горою, а Іван при долині.

— Та хай буде... ну тепер ти Петре дістаєш з мамою город по половині, а ти Гануська візьмеш сіножать.

— Е ні старий — знова перебиваючи говорить жінка,— хай Петро бере сіножать, а ми вже обі візьмемо город.

Вхопило це в лють умираючого і він ледви підносячися кричить:

— Замкни собі, жінко, писок, або ти вмираєш, або я?

О. Ц.

